

Vergelijkend onderzoek omtrent de vraag hoe in andere steden van ons land de uitbreiding in die jaren heeft plaatsgevonden zou zeer zeker de moeite waard zijn, afgezien van het feit dat het nog een vraag is, of er overal wel uitgebreid werd om in de woningbehoefte te voorzien. In 's-Hertogenbosch heerste namelijk in die jaren een groot gebrek aan woonruimte. Daar waren geen particuliere initiatiefnemers die met stratenplannen kwamen zoals in Rotterdam het geval was. Het gevolg was dat de huren daar steeds hoger werden en de woningtoestanden steeds slechter ⁵⁰).

In Rotterdam zijn, zoals we gezien hebben, in genoemde periode zeer veel woningen gebouwd. Zich tot ondernemer opgewerkte ambachtslieden hebben daar in die twintig jaar niet minder dan 10.709 huizen, bevattende 31.824 woningen, gebouwd. Zowel voor de Dienst van Plaatselijke Werken in die dagen, welke, onder leiding van De Jongh, door het samenvoegen van een aantal exploitatieplannen nieuwe stadswijken ontwierp, als voor het initiatief van de exploitanten, moet men bewondering hebben. Zij hebben het mogelijk gemaakt dat de, tengevolge van de ongekende ontwikkeling der haven, enorm toenemende bevolking zich kon huisvesten zonder enige stagnatie of stijging van huur. Hoewel de Staat zich geheel afzijdig hield van enige invloed op de woningbouw, heeft de gemeentelijke overheid van Rotterdam wel enig toezicht gehouden. Zij is erin geslaagd, zij het dan slechts door middel van indirecte dwang (o.a. het weigeren van de overname van straten door de Gemeente), de diverse exploitanten ertoe te brengen niet alleen hun eigen belang maar ook het algemeen belang in het oog te houden.

Het wonen in Rotterdam was aan het eind van de negentiende eeuw aanzienlijk gezonder dan in het begin van de eeuw. Was het sterftcijfer in 1800, zij het dan tijdelijk, tot 50 per 1000 geklommen, om in het midden der eeuw, toen het voor het gehele Rijk ongeveer 26 per 1000 beliep ⁵¹), te blijven schommelen om 33 per 1000, nà 1875 ging het, eerst langzaam en daarna in de jaren 1890-1900 in versneld tempo (zie tabel 5) dalen, tot het aan het einde der eeuw gekomen was op 17 bij een sterftcijfer van 16,5 voor het Rijk. En dat bij een toeneming van de bevolking, zoals geen andere grote gemeente in Nederland: 53.000 inwoners aan het begin, 89.000 omstreeks het midden, 319.000 aan het einde van die eeuw ⁵²).